

Pregraduální příprava sociálních pedagogů v kontextu společenských změn

Pavla Andrysová

Abstrakt

Cílem příspěvku je prezentace výsledků výzkumu, který se týkal motivačních tendencí a motivace studentů sociální pedagogiky k výkonu. V úvodu nabízíme přehled pojetí sociální pedagogiky ve vybraných evropských zemích. Součástí je také návrh inovativní koncepce předmětového portfolia studia sociální pedagogiky. Motivem je hledání možností uplatnění sociálního pedagoga na trhu práce v podmínkách České republiky, přičemž zohledňujeme požadavek svébytnosti a atraktivnosti této profese. Profil absolventa tak utváří profesionál, který mimo jiné nanejvýš atraktivně a přesvědčivě prezentuje např. zdravý životní styl, spolupodílí se nebo vytváří mediální kampaň varující před rizikovým chováním, je schopen její následné analýzy, návrhu dalších opatření apod.

Klíčová slova: profesní příprava, sociální pedagogika, terciární vzdělávání, motivace k výkonu, sociální pedagogika ve Francii, Německu, Polsku a Rumunsku.

Undergraduate preparation of social pedagogy in the context of social changes

Abstract

The aim of this article is to present the results of research into motivational tendencies and achievement motivation of social pedagogy students. In the introduction we give an outline of the concepts of social pedagogy in chosen European countries. We also include a proposal of an innovative concept of social pedagogy curriculum. Our motivation is to search employment possibilities of a social pedagogue in the labor market in the situation of the Czech Republic; we take into consideration the independence and attractiveness requirement of this profession. The graduate profile is thus formed by a professional person, who, among other things, presents e.g. healthy lifestyle in a very attractive and persuasive manner, he or she can collaborate or create a media campaign against risk behavior, can analyze its effects, can propose further measures, etc.

Key words: professional preparation, social pedagogy, tertiary education, achievement motivation, social pedagogy in France, Germany, Poland, and Romania.

Úvod

Vědecký status a akční rozsah sociální pedagogiky je stále předmětem diskuze. „Sociální pedagogika je vědecký konstrukt, který byl vytvořen v rámci lidské společnosti a je součástí systému vzdělávacích a společenských věd, které jsou definovány jako „hraniční vědy“ Jůvová et al., 2015a). Současně s rozdíly v pojetí teorie i praxe v sociální pedagogice, se v různých zemích liší také názory na roli, kterou sociální pedagogové mohou ve společnosti zastávat, a na pojetí jejich profesní přípravy.

Obecně lze říci, že v kontextu procesu unifikace „sociální Evropy“ a procesu globalizace probíhá diskuze na téma standardizace vzdělávání sociálních pracovníků v Evropě. To je, stejně jako práce odborníků v sociální oblasti, silně ovlivněno tradicemi, politikou a národními zákony dané země.

1 Pojetí sociální pedagogiky ve vybraných evropských zemích

Pokud vezmeme v úvahu různé teorie a paradigmaty (Kraus, Poláčková, 2001; Chudý et al., 2011, ad.), pak lze pojem „sociální“ definovat jako nesobeckost, lidskost, vzájem-

nou pomoc, altruismus, citlivost a empatii. „Sociální pedagogiku lze dnes chápat jako dynamický systém, v němž lze rozlišit tyto složky:

Proces – pomoc jedinci se zorientovat a poskytnout mu doprovod na jeho životní cestě.

Interakce – zahrnuje vzájemnou komunikaci a dialog mezi sociálními pracovníky a klienty.

Strategie – zvolit takové, které jsou zapotřebí k vyřešení problému.

Intervence – zahrnuje pomoc, prevenci, prosociální aktivity a dalších nabídky“ (Jůvová et al., 2015a).

Pojetí sociální pedagogiky v evropských zemí je poměrně různorodé. Níže nastíníme současnou situaci v Polsku, Německu, Rumunsku a Francii.

1.1 Sociální pedagogika v Polsku

Sociální pedagogika v Polsku dosud zůstává jádrem paradigmatu vzdělávání sociálních pracovníků. I zde je patrný velmi úzký vztah sociální práce a sociální pedagogiky. Profesionální vzdělávání sociálních vychovatelů a pracovníků, založené na konceptu sociální pedagogiky, by mělo vést k lepšímu pochopení epistemologických a axiologických zdrojů sociální aktivity a jejich determinant. Vývojový model vytváří heuristický a pravděpodobnostní způsob myšlení, který zdůrazňuje metody učení a hry. Příprava na tento model sociální práce zahrnuje hodnoty zlepšování kreativních kompetencí a hodnoty učení alternativnímu poznání. Tyto komponenty přípravy jsou nepostradatelné v projektech komunitního vzdělávání.

Za nejdůležitější hlediska, které utváří koncepci dnešní sociální pedagogiky, můžeme označit globálnost, dynamičnost, kompenzace jako hlavní úkol sociální pedagogiky a hodnocení. Charakteristikou sociální pedagogiky je normativnost a hodnocení. V polské sociální pedagogice se normativnost zkoumá ve dvou rozmezích. Za prvé jako konečný cíl přetváření prostředí. Za druhé jako odůvodnění pro konstruování různorodých nástrojů hodnocení, které jsou pro sociálního pracovníka nezbytné pro každodenní práci. Hodnocení je chápáno jako získávání kompetence v procesu vzdělávání, která je nakloněna konaným výběrům, jejich správnosti a adekvátnosti. Uplatnění sociální pedagogiky najdeme zejména v oblastech agresivního chování fotbalových fanoušků, dále v oblasti, kterou můžeme označit jako mládež a subkultury, rizikové chování dětí a mladistvých, problém chudoby a v neposlední řadě problematika stárí a stárnutí (srv. Marynowicz-Hetka, 2007).

1.2 Sociální pedagogika v Německu

Podíváme-li se na sociální pedagogiku v Německu, je to akademická disciplína, která se zaměřuje na sociální stránku vzdělávání a uvolňuje toto spojení, pracuje s komplexním pohledem na sociální podmínky z pedagogického úhlu pohledu. Pojmy sociální práce

a sociální pedagogika jsou používány ve velké míře jako synonyma, přestože někteří autoři trvají na rozdílu mezi těmito pojmy. Sociální pedagogika na rozdíl od sociální práce je vnímána více v disciplinárním kontextu pro vzdělávání a teoretickém utváření vědecké tradice sociálního zabezpečování, které začalo v období reformní pedagogiky a mládežnických hnutí. Důraz se zde klade na jednotlivce, který je schopný se učit a je pedagogicky formován, a tudíž schopen provádět změny a pokroky ve svém vlastním životě. Teoreticky se zde propojily vzdělávací disciplíny jako zejména pedagogika, psychologie, teologie nebo politologie. Zavedení vzdělávacích procesů má přispět k aktivnímu zlepšování vyhlídek člověka.

Sociální pedagogika pojmově označuje skupinu nových pedagogických opatření a institucí, které vznikly jako odpověď na typické problémy moderní společnosti. Úkolem sociální pedagogiky je vytvoření rovnováhy mezi požadavky a motivy jedince a strukturou nároků daných společností (Sünker, Braches-Chyrek, 2009).

1.3 Sociální pedagogika v Rumunsku

V současné rumunské kultuře se sociální pedagogika stala mírnícím prostředkem pro kulturní emancipaci tohoto národa a převážně se zaměřuje na edukaci dospělých. Někteří rumunští autoři uvádí, že sociální pedagogika je obecná teorie vývoje jedince zaměřená na proces vzdělávání se poskytovaný státem a společností mimo školní vzdělávací systém. Jiní autoři deklarují, že sociální pedagogika je více zaměřena na sociální práci a vzdělávání dospělých. Podle jiných je oblast zájmu sociální pedagogiky zaměřena na dlouhodobou pomoc jedincům a skupinám v nesnázích.

Ne všichni autoři se tedy shodují ve vymezení předmětu zájmu tohoto oboru. Přes různost těchto pohledů nacházíme popis funkce sociální pedagogiky, která se týká kompenzace u dysfunkčních a afunkčních rodin. Sociální pedagog v Rumunsku je vysokoškolsky vzdělaný profesionál z oblasti pedagogiky, sociální asistence, sociologie, psychologie a filozofie. Sociální pedagogika se jako samostatný obor na rumunských univerzitách nestuduje (Ezechil, 2015).

1.4 Sociální pedagogika ve Francii

Navzdory tomu kolik francouzsky mluvících zemí jako je např. Belgie, Švýcarsko, Quebec (Kanada) má dlouhou dekádu tradice sociální pedagogiky nejméně jako intelektuální disciplínu, tak o Francii můžeme bezpečně říct, že zde žádná skutečná sociální pedagogika neexistuje.

Setkáváme se zde s konceptem na pomezí sociální pedagogiky a sociální práce, který obnáší čtyři způsoby intervence. Jsou to pomoc, specializační odborné vzdělávání pro jedince se znevýhodněním, animace (týká se zejména práce v rekreačních střediscích, letních táborech, institucích pro volnočasové aktivity) a domácí péče (ro-

diny s pěstounskou péčí, denní péče o seniory a pomoc lidem v nouzi přímo v jejich domově) (Bon, 2009).

1.5 Sociální pedagogika v České republice

Co se týče České republiky, musíme konstatovat, že zatímco si sociální pedagogika jako vědní disciplína a studijní obor na našem území našla své nezastupitelné místo, v praxi je tomu bohužel jinak. V Katalogu prací se profese sociálního pedagoga nevyskytuje. V Zákoně o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. je studium oboru sociální pedagogika uvedeno jako odpovídající vzdělání pro vychovatele, pedagoga volného času a asistenta pedagoga. Podobná situace je uvedena v Zákoně o sociálních službách č. 108/2006 Sb., kde sociální pedagogika je dostatečnou kvalifikací pro výkon profese sociálního pracovníka. Z toho tedy vyplývá, že sociální pedagog je: vychovatel, pedagog volného času či sociální pracovník, což ale neodpovídá realitě a profilu sociálního pedagoga.

Pokud se máme zamýšlet nad profesní charakteristikou studentů sociální pedagogiky v České republice, nesmíme opomenout problém profesní identity sociálního pedagoga – kdo to vlastně sociální pedagog je, jaké má mít znalosti a dovednosti, jaké je jeho uplatnění na trhu práce?

2 Profesní charakteristika studentů sociální pedagogiky

Nyní budeme prezentovat výzkumné šetření, které realizovaly Andrysová, Martincová a kol. v roce 2014. Snažily se najít odpověď na otázku: Jaká je profesní charakteristika studentů sociální pedagogiky? Tuto výzkumnou otázku si formulovaly z důvodu hledání profesní identity sociálního pedagoga. Jelikož v praxi nemůžeme sledovat profesi sociálního pedagoga, musíme se zaměřit na ty jedince, kteří aktuálně podstupují profesní přípravu sociálního pedagoga. Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit profesní charakteristiku studentů a díky tomu formulovat doporučení pro změny v rámci jejich pregraduální přípravy. K tomu, abychom změřili profesní charakteristiku, využíváme Bochumský osobnostní dotazník. Dotazník diagnostikuje schopnosti, které jsou rozhodující pro úspěch v určité profesi. Diagnostikuje 14 dimenzí osobnosti, které jsou přiřazeny k 4 oblastem profesních předpokladů.

Tab. 1

Dimenze Bochumského osobnostního dotazníku

Profesní předpoklad	Dimenze osobnosti
profesní orientace	motivace k výkonu motivace k utváření motivace k vedení
sociální kompetence	senzitivita schopnost kontaktů sociabilita orientace na tým schopnost prosadit se
pracovní chování	svědomitost flexibilita rozhodnost
psychická konstituce	emocionální stabilita odolnost vůči zátěži sebevědomí

Výzkumného šetření se zúčastnilo 154 studentů oboru sociální pedagogika v prezenční formě studia. Účast na výzkumu byla zcela dobrovolná. V tabulce 2 můžeme sledovat průměrné naměřené hodnoty dotazníku BIP, spolu s mediánem, minimem a maximem. Zároveň znázorňujeme počet platných měření.

Tab. 2

Popisné statistiky naměřených hodnot dotazníku BIP

Proměnná	Popisné statistiky Bochumský osobnostní dotazník				
	N platných	Průměr	Medián	Minimum	Maximum
Sociabilita	154	3,03	3,00	1,00	4,00
Schopnost kontaktů	154	2,86	3,00	1,00	4,00
Orientace na tým	154	2,25	2,00	1,00	4,00
Emocionální stabilita	154	2,36	2,00	1,00	4,00
Odolnost vůči zátěži	154	2,17	2,00	1,00	4,00
Sebevědomí	154	2,56	3,00	1,00	4,00
Motivace k výkonu	154	2,42	2,00	1,00	4,00
Motivace k utváření	154	2,58	3,00	1,00	4,00
Motivace k vedení	154	2,25	2,00	1,00	4,00
Schopnost prosadit se	154	2,56	3,00	1,00	4,00
Svědomitost	154	2,61	3,00	1,00	4,00
Flexibilita	154	1,90	2,00	1,00	4,00
Rozhodnost	154	2,29	2,00	1,00	4,00
Senzitivita	154	2,71	3,00	1,00	4,00

Výzkumný soubor v průměrných hodnotách většinou dosahoval nízké úrovně profesních charakteristik osobnosti v jednotlivých škálách. Pokud průměrné hodnoty porovnáme s mediánem, rovněž můžeme sledovat nízkou nebo průměrnou úroveň škály. Machů a Kočvarová (2013) uvádějí v souvislosti s distribuováním dotazníků, že pokud byly dotazníky zadávány osobně výzkumníky, respondenti měli tendenci se spíše podhodnocovat. Pokud byly dotazníky rozesílány anonymně přes e-mail, respondenti se naopak nadhodnocovali, což pravděpodobně souvisí s mírou anonymity. V našem případě jsme dotazníky zadávali osobně a i přesto můžeme konstatovat, že výsledky, které vychází ze sebehodnocení respondentů, jsou spíše podprůměrné. Na základě našich výzkumných zjištění jsme navrhli inovativní model pregraduální přípravy sociálních pedagogů, který uvádíme níže.

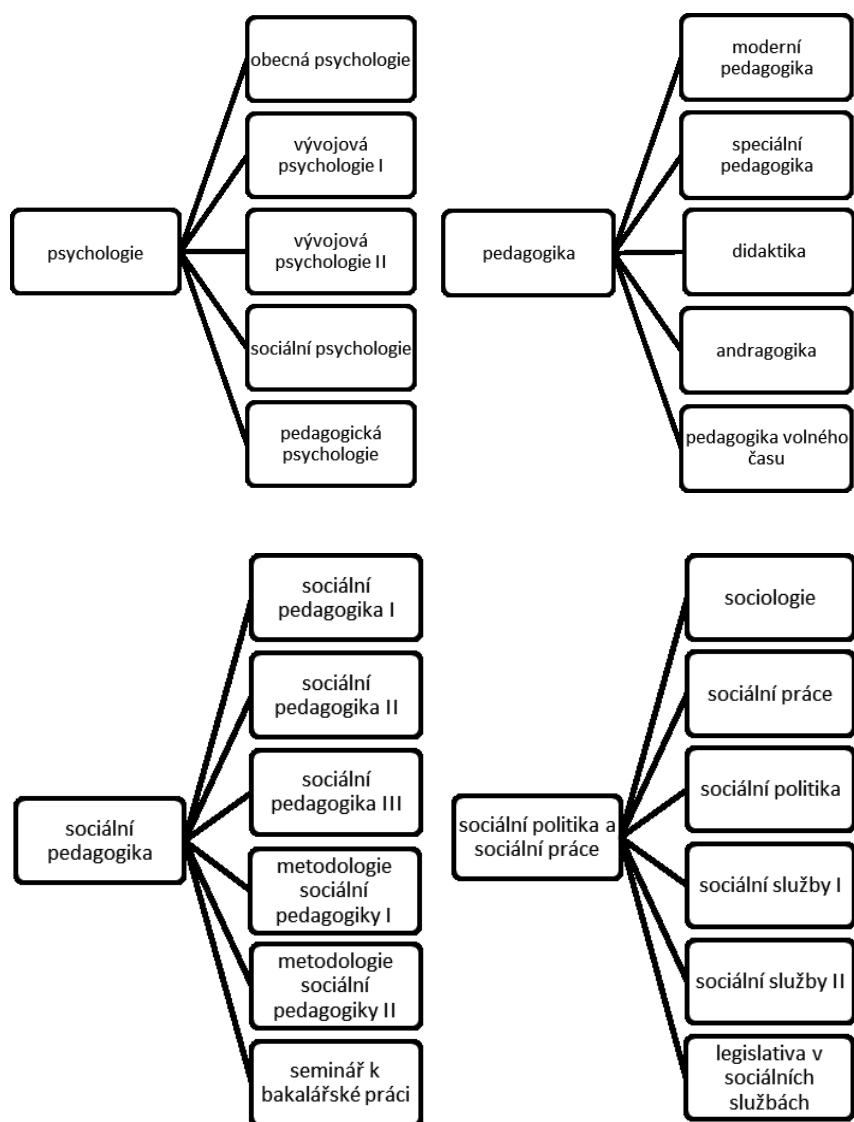
3 Návrh koncepce studia sociální pedagogiky – obohacení dosavadní struktury

V rámci studia oboru sociální pedagogika můžeme sledovat transdisciplinaritu a interdisciplinaritu sociální pedagogiky jako vědní disciplíny. Z hlediska struktury studijního oboru sociální pedagogika sledujeme, že se primárně zaměřuje na obecné disciplíny, které přímo souvisí se sociální pedagogikou. Řadíme zde: filozofii, psychologii, pedagogiku, zdravotnické nauky a sociální práci. Tyto předměty studenti absolvují v obecné rovině především v prvním ročníku studia. Ve druhém a třetím ročníku se již zaměřují na užší pojetí zmiňovaných věd, a to vývojovou psychologii, moderní pedagogiku, sociální politiku, multikulturní výchovu a další. Samozřejmě nesmíme opomenout předmět: sociální pedagogika. Z hlediska uplatnitelnosti, novodobé koncepce a především stále hledající profesní identity sociálního pedagoga navrhujeme inovaci koncepci studia oboru sociální pedagogika. Tato inovace se přímo odráží v námi navrhované možnosti uplatnění sociálního pedagoga na trhu práce. Primárně bychom chtěli vyzvednout uplatnění sociálního pedagoga jako odborníka, který se zaměřuje na osvětu společnosti z hlediska prevence sociálních problémů a minimalizaci sociálních problémů prostřednictvím metod a technik sociálně pedagogické činnosti a edukačních prostředků.

Níže (obr. 1) navrhujeme základní koncepci, která je rozdělena do 4 základních oblastí: psychologie, pedagogika, sociální pedagogika a sociální práce. V primární struktuře tak zůstávají zachovány vědy, na kterých je sociální pedagogika založena, a ze kterých čerpala při vytvoření svébytné koncepce. Mnohé z předmětů jsou vyučovány v rámci studia sociální pedagogiky, a to v různém rozsahu. Samozřejmě můžeme sledovat rozdíly dle jednotlivých univerzit, na kterých je tento obor realizován. Zároveň však navrhujeme i inovativní předměty (obr. 2), které by posílily svébytnost profese sociálního pedagoga.

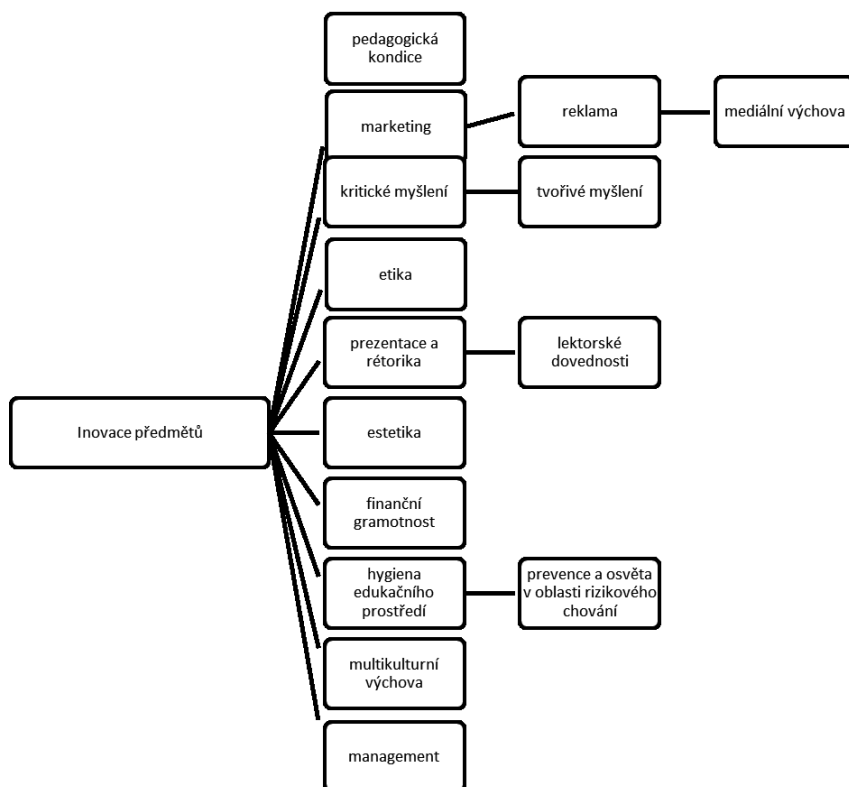
Obr. 1

Předmětové portfolio studia sociální pedagogiky

Obr. 2

Inovativní předměty zařazené do předmětového portfolia

Při koncipování tohoto návrhu jsme byli vedeni představou sociálního pedagoga, který nanejvýš atraktivně a přesvědčivě prezentuje např. zdravý životní styl mladistvým, spolupodílí se nebo vytváří mediální kampaň varující před rizikovým chováním, je schopen její následné analýzy, návrhu dalších opatření; nabízí konzultantkou a poradenskou činnost školám, školským zařízením, ale i dalším osobám např. při zařizování a vybavování interiérů a exteriérů, přičemž zohledňuje hledisko podnětnosti prostředí apod.

Navržený model také koresponduje s některými výsledky výzkumných šetření, kde je zdůrazňováno, že pedagogická příprava čelí úkolům a perspektivám, které se odrážejí v požadavcích na osobnost pedagoga. Těmito požadavky jsou především rozvoj tzv. soft skills, důvěra v sebe sama, schopnost kritického pohledu, flexibilita a hodnotová orientace (Jůvová, Chudý, Neumeister, Plischke, Kvintová, 2015).

Závěr

Z našeho pohledu vnímáme jako irelevantní specializaci sociálního pedagoga do oblasti sociální práce, etopedie apod., jak se v současnosti děje. Naší snahou je hledání možností uplatnění sociálního pedagoga v podmínkách České republiky coby svébytné profese.

Ukázalo se, že absence odpovědi na otázku, kdo je v České republice sociální pedagog, provází a ve velké míře komplikuje profesní přípravu budoucích sociálních pedagogů (srv. Jůvová a kol., 2015a). Náš výzkum poukázal na skutečnost, že do prvních ročníků nezdávka nastupují studenti, kterým chybí předpoklady nejen pro výkon pomáhající profese, ale pro vysokoškolské studium vůbec.

Za nutné penzum v tuto chvíli považujeme:

- potřebu jasně vymezit předmět zkoumání sociální pedagogiky,
- zpracovat metody a formy práce sociálně výchovné činnosti v oblasti sociální pedagogiky,
- vyjasnit uplatnění sociálního pedagoga na trhu práce za respektování požadavku na svébytnost této profese.

Náš apel vychází z respektu k tradici tohoto oboru, kterou na našem území bezpochyby má, a z oprávněného požadavku na potřebu posílení sociálně výchovné činnosti nejen ve školách, ale ve společnosti jako takové, což jde ruku v ruce s požadavkem na atraktivnější pedagogické profese vůbec.

Literatura

- Andrysová, P., Martincová, J. & kol. (2014). *Profesní kontext sociální pedagogiky: Motivace studentů k výkonu*. Zlín: UTB.
- Bon, Ch. (2009). Social Pedagogy in France. Kornbecky, J. & Jensen, N. J. (Eds.) *The Diversity of Social Pedagogy in Europe. Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy*. Vol. VII. Bremen: Europäischer Hochschulverlag.
- Ezechil, L. (2015). Social Pedagogy – New Perspectives. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*. 180, 13–18.
- Jůvová, A., Chudý, Š. & Pitnerová, D. (2015a). Professionelle Kompetenzen von Sozialpädagogen im Bereich Integration in Osteuropa. In Leonhardt, A., Müller, K. & Truckenbrodt, T. (Hrsg.) *Die UN-Behindertenrechts-konvention und ihre Umsetzung Beiträge zur Interkulturellen und International vergleichenden Heil- und Sonderpädagogik*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.
- Jůvová, A., Chudý, Š., Neumeister, P., Plischke, J. & Kvintová, J. (2015b). Reflection of Constructivist Theories in Current Educational Practice. *Universal Journal of Educational Research* 3 (5), 345–349.
- Marynowicz-Hetka, E. (2007). *Pedagogika społeczna – podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Machů, E., Kočvarová, I. & kol. (2013). *Kvalita školy z hlediska péče o nadané žáky*. Zlín: UTB.

Sünker, H. & Braches-Chyrek, R. (2009). Social Pedagogy in Germany. In Korbeck, J. & Jensen, N. J. (Eds.) *The Diversity of Social Pedagogy in Europe. Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy*. Vol. VII. Bremen: Europäischer Hochschulverlag.

Kontakt:

Mgr. Pavla Andrysová, Ph.D.

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Pedagogická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

E-mail: pavla.andrysova@upol.cz